

Галина Стародубець,
Володимир Стародубець
(м. Житомир)

ОБРАЗ ВОЖДЯ ЯК ОДИН ІЗ ПОЛІТИЧНИХ СИМВОЛІВ ЕПОХИ СТАЛІНІЗМУ

У сучасній історичній науці використання терміну «сталінізм» уже набуло усталеної традиції. За формальними ознаками під ним розуміють історичний проміжок часу, коли владну піраміду в СРСР очолював Й.Сталін, за сутнісними – тогочасну політику більшовицької влади. «На Заході термін «сталінізм» був і залишається персоніфікованим поняття «комунізм» і символізує собою все, що пов'язане з Радянським Союзом і політичними режимами, нав'язаними його керівництвом іншим країнам» [1, с.217]. Починаючи з другої половини 1980-х років у радянській історіографії, а з 1990-х – і у вітчизняній спостерігається процес активізації досліджень проблем, пов'язаних з історією будівництва радянської держави впродовж 1928-1953 рр. Предметом наукового переосмислення стали питання економічної, національної, культурної, військової, кадрової політики більшовицької влади з огляду на суб'єктивні чинники, які безпосередньо впливали на спосіб, форму та динаміку впровадження її в життя.

Зважаючи на характер сталінського режиму як різновиду тоталітарної системи, яка «стала всеохоплюючою: кожен аспект життя – від економіки до культури – був політичним; і повсюдно політика віддзеркалювала ідеологічні цілі партійної держави» [2, с.269], важливу роль у процесі його функціонування та збереження відігравала політична символіка. *Мета нашої статті – розкрити особливості використання більшовицькою пропагандою образу Вождя як одного із політичних символів радянської влади.*

Під політичною символікою здебільшого розуміють символи, які існують і використовуються в політиці. Вони можуть бути різноманітними - місця політичного функціонування; скульптурні пам'ятники; грошові знаки; політична топоніміка, мода і стиль, мова і кольори; національно-державна, наочно-агітаційна та політико-музична символіка; національні свята; політичні лідери та рухи тощо. За їх допомогою здійснюються політичне управління суспільством, політична комунікація.

В період утвердження більшовицько-радянської системи влади використанню політичних символів надавалося неабияке значення. Перед новою політичною елітою стояло завдання не просто зруйнувати стару політичну систему, а стерти з суспільної пам'яті цілий пласт традиційних символів, які слугували одним із ідентифікаційних кодів громадянської, культурної чи національної

приналежності тогочасних громадян СРСР. Для його успішної реалізації необхідно було створити і запропонувати суспільству новий набір політичної символіки, основним системоутворюючим чинником якого виступала б більшовицька ідеологія. В силу обмеженості формату статті зупинимося на особливостях конструювання одного, але дуже потужного символу сталінської системи - образу Вождя.

Переважна більшість дослідників сходяться на думці, що «на початку 1930-х Сталінове верховенство ще не було беззаперечне» [3, с.183]. Тодішній генеральний секретар ЦК ВКП(б) був одним з кількох легітимних лідерів партії («вождів») - «вождя Комінтерну» Г. Зінов'єва, «вождя Червоної армії» Л.Троцького, «вождя ленінградських більшовиків» С. Кірова і т. д. Реальним вождем країни «Сталін став в результаті саме ним організованої «революції зверху» - колективізації сільського господарства СРСР в 1929-1931 роках з одночасною ліквідацією непу і початком першої п'ятирічки соціалістичної індустріалізації» [4]. Вже в 1933 році він уперше був зведений у ранг класика марксизму-ленінізму в загальнопартійному документі «Тридцять років більшовицької партії (1903—1933)». Після цього розпочалася публікація статей з обґрунтуванням даного положення.

У 1938 році, після помпезного святкування 20-річного ювілею Жовтневої революції, більшовицький Агітпроп розгорнув активну пропагандистську діяльність у напрямку розвитку сталініани, відсунувши у тінь ленініану. На той час Сталін уже зумів зайняти найпочесніше місце серед небагаточисельного більшовицького «іконостасу» вождів.

Однією з кульмінаційних точок кампанії звеличення Вождя стала публікація у 1938 р. «Історії Всесоюзної Комуністичної партії (більшовиків)» Сталіна, більше відомої як «Короткий курс», одного з найпопулярніших бестселерів двадцятого століття – не лише в Росії, але й в усьому світі» [2, с.267]. Вивчення його змісту стало обов'язком не тільки кожного більшовика, але й громадянина СРСР. Сталінська «Історія ВКП(б)» популяризувалася через засоби масової інформації, входила в навчальну програму всіх без винятку навчальних закладів країни, детально конспектувалася слухачами різноманітних курсів – від підготовки робітників масових професій до керівників різного рівня парткомітетів. Головна мета такого масштабного і тривалого заходу, насамперед, полягала у популяризації міфологеми про історичну роль більшовицької партії в боротьбі за «світле комуністичне майбутнє» трудового народу під «мудрим керівництвом Вождя всіх часів і народів – Й.Сталіна». За майже чвертьстолітній період масованої пропаганди більшовицький Агітпроп у суспільній свідомості зумів витворити стійкий позитивний стереотип образу «Глави Партії і Батька народу», сповненого постійною і безмежною турботою про благополуччя всіх.

Окрім тиражування науково-популярних праць Й.Сталіна, виступів на різних партійно-державних форумах, іншим важливим

способом сакралізації його постаті як політичного символу більшовицької політичної системи можна вважати промови учасників різноманітних партійно-політичних заходів, присвячених відзначенню конкретних дат, зокрема, 60-річного і 70-річного ювілеїв Й.Сталіна, річниць Жовтневої революції, проведенню чергових партійних з'їздів, конференцій чи пленумів тощо. Особливо виразно масштабність ідологізації постаті Сталіна в прослідковується у виступах вищих більшовицько-радянських чиновників під час святкування 70-річного ювілею в 1949 році. Зокрема, промова Л.Берії густо пересипана славослів'ям на честь партійного лідера [5]. Показово, що особа Сталіна розглядається в контексті світового лідерства - «після Леніна в світі не було і немає імені настільки близького серцям мільйонів трудящих», його ім'я «стоїть в ряду найвеличніших геніїв людства – Маркса, Енгельса і Леніна». Особливий акцент виступаючий ставить на «величі і багатогранності діяльності т. Сталіна», квінтесенцією якої стала «побудова нового соціалістичного суспільства». Апогеєм звеличення «генія сучасності, великого вождя і вчителя Йосипа Вєсаріоновича» стало означення періоду його правління «сталінською епохою». Риторика виступів інших учасників цього зібрання нічим принципово не відрізнялася – кожен із них навперебій намагався продемонструвати свою відданість Вождю, у тіні монументальності кого він мав честь перебувати.

Таким чином, збереження та функціонування радянської політичної системи сталінського зразка було б не можливим без використання політичних символів тоталітаризму, зокрема, образу Вождя. Сакралізація особи Й.Сталіна засобами пропаганди не тільки призвела до формування культу його особи, але негативно позначилася на суспільній свідомості, адже її девіаційні аспекти (виправдання репресій, войовничий атеїзм, атмосфера тотальної підозри тощо) почали набувати статусу норми.

Література:

1. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Кіта 2. / С.Кульчицький. – К.: Темпора 2013. – 628 с.
2. Маля М. Радянська трагедія: історія соціалізму в Росії 1917-1991 р. / М.Маля. – Київ, 2000. – 608 с.
3. Сервіс Р. Товариші. Комунізм: світова історія / Роберт Сервіс. – Київ, 2012. – 616 с.
4. Медведєв Ж., Медведєв Р. Неизвестный Сталин. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books?id=gpVcAwAAQBAJ&pg=PT248&lpg=PT248&dq>

5. Берия Л. Великий вдохновитель и организатор побед коммунизма / Л.Берия / - Правда. – 1949. - № 355 (11462) - 21 декабря.
// [Электронный ресурс]. — Режим доступа:
<http://oldgazette.ru/pravda/21121949/21121949-4.djvu>